

CD KLASSIEK

Verraderlijke muziek
Franz Schubert

In de laatste fase van het (voortijdig afgebroken) leven van Franz Schubert (1797-1828) lijken veel van zijn composities gekenmerkt door een duister voorgevoel en bittere angst. Het contrast met het blijde en heldere jeugdwerk is frappant. In 1827 componeert Schubert twee absolute topstukken voor klavier, viool en cello: D 998 (opus 99) en D 929 (opus 100). Voorts was er nog de nocturne D 897, een adagio dat misschien voor opus 99 was bedoeld, maar perfect op zichzelf kan worden genoten.

Opus 99 is Schuberts eerste 'aanval' op het klaviertrio nummer 7 van de hand van Ludwig van Beethoven. Daarbij slaagt hij perfect erin Beethovens invloed om te buigen tot een volstrekt eigen meesterwerk. Schubert vervangt immers diens immense 'kathedraal' van thema's en timbres door een aaneenschakeling van in elkaar overvloeiende of elkaar afstotende gevoelsmomenten. Lyriek komt als het ware in de plaats van heroïek. De Schubert die zich voor het eerst weer inlaat met dit genre blijkt bovendien verzot op de nieuwe kleurschakeringen die de drie

instrumenten mogelijk maken. Opnieuw blijkt de luchtigheid in het werk vaak verraderlijk en komt de onberekenbare Schubert toch als vanzelf uit bij onvermoede diepten.

Dat alles komt in opus 100 nog sterker tot uitdrukking. Meer nog dan in het eerste trio lijkt Schubert in dat werk zichzelf en de mensheid, naar het voorbeeld van het Bijbelboek Prediker, de spiegel voor te houden: „Ijdelheid der ijdelheden, alles is ijdelheid en het najagen van wind.”

Verraderlijke muziek vereist uitstekende vertolkers, en dat zijn Staier, Sepec en Dieltiens beslist. Staier bespeelt een kopie van een Conrad Graf pianoforte, uit 1827. Daarmee komt de muziek lichter en minder stroperig over en wellicht dichter bij wat de componist zelf hoorde. Sepecs viool is een Storioni uit 1780 en de cello van Dieltiens is een moderne kopie van een Stradivarius.

De strijkers springen overigens in de beste 'historische instrumententraditie' spaarzaam om met vibrato, wat op zijn beurt de helderheid en de frisheid ten goede komt. Een wens nog. Zouden die drie musici niet een vast trio willen vormen? (JC)

Franz Schubert, *Piano Trios, Opus 99 & 100*, door Andreas Staier (klavier) Daniel Sepec (viool) & Roel Dieltiens (cello), harmonia mundi, MMC 902233.34, 23 euro.

CD KLASSIEK

Stormachtig verband
Brahms & anderen

Volgens de overlevering viel de grote Johannes Brahms (1833-1897) in slaap bij een uitvoering van de pianosonate van zijn collega Franz Liszt (1811-1886). Vandaag is het werk voor vele pianisten een visitekaartje, ook al beschouwden Brahms' aanhangers Liszts vernieuwende stijl als ongehoord en verwerpelijk. Jan Michiels, docent piano aan het Koninklijk Conservatorium Brussel, houdt ervan onverwachte combinaties te maken en hij plaatst in dit album het werk van Liszt naast dat van Brahms en Robert Schumann (1810-1856) onder de titel *The War of the Romantics* (de oorlog van de romantici).

Dat klopt niet helemaal, want de sonate droeg Liszt in 1854 op aan Schumann. Die bewonderde op zijn beurt al vele jaren het kunnen van Liszt, maar het duurde lang tot hij in staat was tot een gepast antwoord. In 1854 zonk Schumann echter weg in waanzin en hij hoorde nooit de aan hem opgedragen sonate.

Michiels speelt de vijf *Gesänge der Frühe*, opus 133, het laatste grote pianowerk van Schumann. En hij haalt uit datzelfde jaar 1854 een werk van Brahms uit de kast, variaties op een thema van Robert Schumann. Overigens werd Brahms een van de grote propagandisten van de voortijdig overleden Schumann. (EDS)

Johannes Brahms & anderen, *The War of the Romantics*, door Jan Michiels (piano), Fuga Libera, Fug737, te downloaden op www.outhere.com tegen 15 euro.

BOEK ACTUALITEIT

Turkse sultan vandaag
Joost Lagendijk

Van 1998 tot 2008 zetelde de Nederlandse politicus en historicus Joost Lagendijk voor de partij GroenLinks in het Europees Parlement. Nadien ging hij aan de slag als docent aan een universiteit in Istanbul, in Turkije. Hij is ook getrouwd met een Turkse.

Tijdens zijn politieke carrière ontmoette Lagendijk meermaals de huidige sterke man van Turkije, Recep Tayyip Erdoğan. Al vanaf 2002 is Erdoğan de dominante persoonlijkheid in de Turkse natie. Lagendijk schrijft nu diens biografie, waarbij hij weg wil uit het zwart-witdenken. Volgens hem is Erdoğan een product van honderd jaar Turkse geschiedenis en moet je de levensloop van de man lezen in het licht daarvan.

Eerste grondlaag daarin is het verval van het Ottomaanse rijk na de Eerste Wereldoorlog. Voor Erdoğan is dat rijk van de sultan hét referentiepunt. Tweede grondlaag is de achterstelling van de zogeheten zwarte Turken (kleine, arme conservatieve moslims) tijdens de jaren van de republiek. Verborgener onderstroom is het massale wantrouwen bij een groot deel van de Turkse bevolking tegenover de westerse mogendheden. Uit die mix rees een politieke figuur op die tege-

lijk islamist, populist en nationalist is. Erdoğan gelooft sterk dat de staat van bovenaf veel in handen kan en moet nemen en hij is daarenboven het product van een patriarchale cultuur. Volgens Lagendijk is slechts één politieke figuur vergelijkbaar met Erdoğan, met name Vladimir Poetin. Beide leiders willen een glorieus verleden laten herleven.

In augustus, na de mislukte staatsgreep van het Turkse leger en de massale arrestaties van Erdogans tegenstanders, werd Joost Lagendijk de toegang tot Turkije ontzegd. (EDS)

Joost Lagendijk, *Erdogan in een notendop*, Prometheus, Amsterdam, 2016, 175 blz., 12,50 euro, ISBN 978 90 4463 082 4.

BOEK SPIRITUALITEIT

Mystieke ruimte
André Jansen

Minderbroeder franciscaan André Jansen gaat in dit doorwrochte boek op zoek naar de geboorteplek van de godsdienst in de menselijke ziel. Wat

maakt dat mensen geloven, vertrouwen in Iemand die hoger is dan henzelf? Daarbij doet hij een beroep op diverse teksten die een breed palet aan ervaringen aanreiken. Jansen gebruikt vooral de Bijbel en in het bijzonder het boek Psalmen, niet als gezagsargument, maar als getuigenis van zoekende mensen.

Oorspronkelijk had deze publicatie *De bodem van de ziel* moeten heten. Het begrip 'ziel' is immers weer aan een herontdekking toe. Ziel wordt daarbij gezien als de dragende eenheid van de spirituele affectieve en sociale dimensie van de mens. Volgens Jansen begint geloven in God met het geloven in de mens.

Jansen schrijft diepgaande bezinningen, waarin de oude woorden van christelijke of Bijbelse teksten rijmen met die van mo-

derne filosofen. Interessant zijn de overwegingen over de mystieke ruimte. De verkenning van de mogelijkheden van de mens gaat een mogelijk geloof in God vooraf, stelt de auteur. Elke vorm van mystiek legt de nadruk op de binnenwereld van de mens. Daarin groeit de ontmoeting met God. De verkenning van die ruimte is een taai proces van bewustzijn. Godsdienst is in die zin ook iets taais. (EDS)

André Jansen, *De snaren van de ziel*, Halewijn, Antwerpen, 2016, 191 blz., 17,95 euro, ISBN 978 90 8528 399 7.

BOEK GESCHIEDENIS

De Shoah overleefd
Primo Levi

De Joods-Italiaanse scheikundige Primo Levi (1919-1987) publiceerde in 1947 een indringend boek over zijn verblijf in het vernietigingskamp Auschwitz, waaruit hij in januari 1945 werd bevrijd door soldaten van het Rode Leger. Dat *Se questo è un uomo* (in het Nederlands vertaald als *Is dit een mens?*) bleef echter lange tijd onder de radar, ook al wordt het tegenwoordig beschouwd als een van de meest indringende beschrijvingen van het systeem van nazivernietiging. De auteur beschrijft gedetailleerd het proces van ont-

menselijking dat in de kampen plaatsvond.

Zo vlak na de oorlog ging de aandacht echter veeleer uit naar verzetsstrijders en collaborateurs. Bijgevolg was niet het vernietigingskamp Auschwitz het symbool van de naziterreur, maar het concentratiekamp Buchenwald. In België werd de SS-majoor Philip Schmitt ter dood veroordeeld omdat hij commandant was van het Fort van Breendonk. Dat de man ook verantwoordelijk was voor de Dossinkazerne en de deportatie van tienduizenden Joden naar de gaskamers, bleef onderbelicht.

Levi's *Is dit een mens?* kreeg pas aandacht vanaf de jaren 1960, toen het perspectief veranderde. Vanaf 1980 was de visie achter het boek mee maatgevend geworden, omdat de publieke opinie de Shoah eindelijk naar waarheid interpreteerde.

Levi publiceerde in totaal drie 'oorlogsboeken'. Enkele jaren geleden werd onderzoek gedaan naar andere teksten die hij schreef over zijn kampervaringen. Die werden gebundeld in *Zo was Auschwitz*. De kern is een Auschwitzrapportage die Levi samen met zijn stadsgenootmedegevangene schreef in het

voorjaar van 1945. De Russische bevrijders meenden toen – de oorlog was nog niet afgelopen – dat de massa slachtoffers het gevolg was van ontberingen en slechte gezondheidszorg.

Primo Levi overleefde de oorlog omdat hij als scheikundige werd geselecteerd voor Auschwitz-Monowitz, een werkkamp naast de fabriek van IG Farben. De schrijver noemt het een „goed kamp”, want de levensduur bedroeg er vier maanden...

Het boek schokt, omdat het zo droeg de gruwelijke feiten beschrijft en toch een human discours in zich draagt. „Het is niet toegestaan te vergeten, het is niet toegestaan te zwijgen”, luidt de rode draad door het werk. (EDS)

Primo Levi, *Zo was Auschwitz. Getuigenissen 1945-1986*, Meulenhoff, Amsterdam, 2016, 320 blz., 19,99 euro, ISBN 978 90 2909 106 0.